

דבר העורך

חברת השוק – הקפיטליזם – שינתה את העולם ללא הכר. החידושים והשינויים הטכנולוגיים של מחצית המילניום האחרון, או אפילו מחצית המאה האחרונה, מעמידים בצל כל מה שנעשה לפני כן. האמצעים החומריים העומדים לרשותנו מרחיקים מעבר לכל דמיון של הדורות שקדמו לנו. רק לפני מעט יותר מ-100 שנה נפטרו בשנתם הראשונה כחמישית מכל הילדים שנולדו בארצות המפותחות. היום אנו רואים שהסיכון עשוי לרדת למאית מזה: שני ילדים לכל 1,000! בתהילים (צ, י) נאמר "ימי-שנותינו שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה", ואכן לאורך אלפי שנים היה גיל הפטירה השכיח, של אלה שצלחו את הילדות, 70 או אף פחות מזה. היום מחצית האוכלוסייה ויותר חיה עד גיל 80, וגיל הפטירה השכיח של גברים הוא בסביבות 85 (אצל נשים גיל הפטירה השכיח קרוב יותר ל-90).¹ במקביל למדנו לפקח גם על הילודה, ומספר הלידות עומד על שליש או אפילו על רבע מהמספר שרווח אך לפני דורות ספורים.

לצד שינויים אלה התחוללו שינויים גם באורחות החיים. המעבר מחקלאות לתעשייה כינס אותנו בתוך הערים. התחבורה המהירה אפשרה לנו להתפזר לשוליהן ולהתרחק ממקום העבודה. אמצעי התקשורת המשוכללים אף מאפשרים לנו לעבוד בשיתוף פעולה הדוק עם אנשים בצד האחר של העולם – כאלה שרק קמים כשאנו הולכים לישון, ולהפך – ולנהל בשלט רחוק עבודה שנעשית אלפי קילומטרים מאיתנו. שחרור הנשים מהמעגל הבלתי פוסק של היריון, לידה, הנקה וגידול ילדים, מעגל שהסתיים לא פעם בפטירה מוקדמת, מאפשר להן להיכנס למעגלים שהיו שמורים פעם רק לגברים: של השכלה, עבודה, ניהול ואפילו לחימה. כך הולך ומיטשטש הפיצול בין גברים לנשים. המינויות התנתקה מרבייה, יחסים בין גברים לנשים במרחב הציבורי הפכו אל-מיניים (לכאורה), וצמחו צורות חדשות של מיניות וזוגיות. גם בתוך המשפחה המסורתית השתנו היחסים בין בני הזוג ובין ההורים לילדים. אמצעי תחבורה ותקשורת מאפשרים לנו לחיות ביחד, גם אם העבודה ונסיבות חיים אחרות מפרידות בינינו (לחיות ביחד בנפרד) ואיננו מתראים פיסית על בסיס יומיומי.

<http://www.cbs.gov.il/publications16/1655/pdf/t01.pdf> 1

ואולם תמונה ורודה זו היא חלקית בלבד. לכאורה בחברת השפע ניתן לספק לכל אדם מענים על פי צרכיו, אבל לא אלה פני הדברים; שכן האי שוויון הוא אבן יסוד של חברת השוק. התחרות החופשית מושתתת על מאבק מתמיד על הגישה למשאבים שבני אדם מייצרים ועל השליטה בהם. היא מבטיחה, לא שוויון, אלא ריכוז גובר והולך של אותם משאבים בידיהם של מעטים. מאבק זה וחלוקה זו משועתקים בכל הרמות, בין מדינות, בתוך מדינות ואפילו בתוך אזורים שונים במדינה. הם מעמידים אלה מול אלה גברים ונשים, קבוצות שפה ועדות שונות, ומאחורי האי שוויון הזה עומדים, לא רק יחסים כספיים, אלא גם יחסי כוח: הכוח להחליט, הכוח לחלק משאבים, לשעבד ולקנות נאמנות. הפיתוח הטכנולוגי הוא גם פיתוח של טכנולוגיות המלחמה והפיקוח החברתי: לא זו בלבד שהעושר שהאנושות יצרה מרוכז יותר ויותר, גם אמצעי ההרס העומדים לרשות בעלי השליטה אימתניים מאי פעם. בעבר הפכו מאבקים בין בעלי כוח פינה פורחת זו או אחרת למדבר שומם. היום זירת הקרב היא כדור הארץ, ובאפשרותנו להפוך את כולו לשימון צחיח. ככל שגדלים הריכוז, הקיטוב ועוצמת המאבק בין בעלי השררה, כך גדל הסיכון שכך יקרה.

חברת השוק, והתחרות הבלתי פוסקת המובנית בה, מחדדות ומקדשות תכונות אנושיות אחדות, ואף מציגות אותן כמהות האנושות: בני אדם, כך מסופר, אולי לא נולדו בחטא, אך הם נולדו אנוכיים ומונעים בידי דחף בלתי נשלט לגבור על הזולת. למרכיב הבסיסי ביותר של האדם, הגן, רק מטרה אחת – לשכפל עצמו לדעת – ומכאן שהאנוכיות היא ביסוד טבע האדם, וההיענות לה היא שתבטיח את שגשוגו המשותף. כאילו המין האנושי לא שרד מאות אלפי שנים בזכות האחוה, ההקרבה ושיתוף הפעולה, שהבטיחו את חיי הקהילה. חברת השוק גם מציעה לנו, לחברה, למדינה, למדוד את הצלחתנו במונחים כספיים בלבד: התוצר הלאומי המכיר אך ורק בפעולות הנעשות כנגד תשלום. עבודה במשק הבית, פעילות התנדבותית וכל פעולה לא מכוונת רווח לא נספרות. גם הנזקים הנגרמים תוך כדי הריצה הבלתי פוסקת אחר הרווח לא נספרים. ואמנם מדדים חלופיים, המתייחסים גם למרכיבים אלה ולאי-שוויון בחלוקת הרווחה, מצביעים על תמונה ורודה הרבה פחות, ואף על נסיגה ברמת העושר בשנים האחרונות (ראו, למשל, אלה רעיונות חדשים, אך המודעות להם מוגבלת רק לחוג קטן של בעלי סוד, ונוכחותם בדיונים ציבוריים אודות רווחה חברתית שואפת לאפס!).

בשנים האחרונות שבה ועולה גם בדיה אחרת, ולפיה אין זה מתפקדה של המדינה לתרום לצמיחת השוק ולרווחיותו, וטוב תעשה, אם לא תעשה. סיפור בדים זה הוא, כמובן, הכחשה של תולדות מאות השנים האחרונות, כאילו התעשייה באנגליה לא צמחה בזכות שליטת הצי האנגלי בנתיבי המסחר העולמיים; כאילו ארצות הברית לא צמחה בזכות חיל הפרשים שפינה את

הקרקעות ומסר אותן למתיישבים מזה ולחברות הרכבת מזה; כאילו המשק הגרמני לא צמח בזכות נכונות המדינה לשמש מזמין וקונה לתעשייה הכבדה ולנשק. כך בכל מקום בעולם, לרבות ישראל. הבה נודה על האמת, התעשייה הפרטית היא המוטבת הראשונה של מדיניות הרווחה, מדיניות המסבסדת השקעות, המכשירה את העובדים, הבונה (במישרין או בעקיפין) את התשתיות, ובכלל מבטיחה את רווחיות ההשקעה הפרטית. בפרפרזה על דבריהם של ווצלוויק ועמיתיו (Watzlawick et al., 1967) המדינה לא יכולה שלא להתערב. היא מתערבת, גם במעשיה וגם במחדליה. על כן היא יכולה – זו כוונת הדורשים את אי התערבותה – לבחור לא להגן על נפגעי פעילות השוק. אבל דווקא עכשיו, יותר מתמיד, נדרשת המדינה, המדינות בכללותן, להתערב ביוזמתה, כדי להעריך את פגעי השוק מול הישגיו, להגביל את נזקיו הסביבתיים ואת פגיעותיו בפרטים ולקדם אסטרטגיה של עשייה חברתית שתטיב עם כלל בני החברה האנושית. ההתפתחויות בשנים האחרונות מראות עד כמה נחוץ לשנות את הגישה, ומה יהיה המחיר אם לא נעשה זאת.

כהרגלנו, בגיליון הנוכחי חמישה מאמרים במגוון נושאים. במאמרם **פרקטיקה של עבודה סוציאלית מודעת עוני: נקודת המבט של משתמשות השירותים** מציגים יובל סער-הימן, מיה לביא-אג'אי ומיכל קרומר-נבו את פרקטיקת העבודה סוציאלית הביקורתית עם אנשים החיים בעוני, דרך תיאור חוויותיהן של נשים שהשתתפו בתוכנית הכשרה לסטודנטיות לעבודה סוציאלית שהופעלה בגישה זו. ערגה קפולניק, יונתן אנסון וורד סלונים-נבו בוחנים במאמרם, **פרדה וגירושים: הסתגלות רגשית והסתגלות הורית**, את תהליך ההסתגלות לפרדה ולגירושים במהלך ארבע השנים הראשונות מהפרדה; במאמר **אקדמיה, עבודה סוציאלית ומדיניות חברתית: מה ניתן ללמוד מחברי סגל המעורבים בתהליכי עיצוב מדיניות חברתית?** סוקרים עידית וייס גל וג'וני גל את מעורבותם של חברי הסגל בבתי הספר לעבודה סוציאלית בתהליכי עיצוב המדיניות ואת הגורמים המסבירים מעורבות (או אי-מעורבות) זו. אברהם דורון מנתח במאמרו, **הרחבת רשת מעונות היום לילדים בגיל רך בישראל בשנות ה-70 – חקר מקרה של מדיניות חברתית**, את מדיניות הרחבת רשת מעונות היום לילדים בגיל הרך שהתגבשה והופעלה בישראל בשנות ה-70 של המאה הקודמת. ונדב פרץ-וייסודובסקי ואורי אבירם בוחנים במאמרם, **חוק שיקום נכי נפש בקהילה: יזמות, מנהיגות וניצול הזדמנויות בעיצוב מדיניות**, את הנסיבות ואת התהליכים שהביאו לחקיקתו של חוק שיקום נכי נפש בקהילה בשנת 2000, לרבות המאבק הפוליטי שמאחורי חקיקת החוק. הגיליון לא יהיה שלם, כמובן, ללא סקירת הספרות, בעריכתו של ניסים כהן.

אנו מאחלים לקוראינו קריאה מהנה ומשכילה, ומודים שוב לכל אלה שבלעדיהם לא היה כתב עת זה יוצא לאור: מיה עורב-הטל, מרכזת המערכת; חוה רימון, עורכת הלשון; מרדכי פרנקל, המעצב, וכמובן המחברים והשופטים המבטיחים את איכותו ואת חיוניותו.

יונתן אנסון

עורך

מקורות

Kubiszewski, I., Costanza, R., Franco, C. et al., (2013). Beyond GDP: Measuring and achieving global genuine progress. *Ecological Economics*, 93, 57-68.

Lawn, P. A. (2003). A theoretical foundation to support the Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW), Genuine Progress Indicator (GPI), and other related indexes. *Ecological Economics*, 44 (1), 105-118.

Stockhammer, E., Hochreiter H., Obermayr, B., & Steiner, K. (1997). The index of sustainable economic welfare (ISEW) as an alternative to GDP in measuring economic welfare. The results of the Austrian (revised) ISEW calculation 1955-1992. *Ecological Economics*, 21, 19-34.

Watzlawick, P., Beavin, J. H., & Jackson, D. D. (1967). Pragmatics of human communication: A study of interactional patterns pathologies and paradoxes. NY: Norton.